

3. Takzvané „svaté války“, co vlastně svaté tak úplně nebyly

Křesťané a muslimové dohromady tvoří více než polovinu světové populace. Pro budoucí blaho lidstva je tedy nezbytné zabývat se tím, proč tak často absolutně pohrdáme lidskými právy, dábelcky pronásledujeme tradice i náboženství, které podle nás nejsou pravověrné, a drtíme „nevěřící“ v genocidních „svatých válkách“, které vedeme ve jménu svého „velikého Boha“.

Ve světle předchozího přehledu všech našich ne až tak svatých křesťanských i muslimských „svatých válek“ se nedá popřít, že k takovým zvěrstvům dochází. A podle mé zkušenosti se je ani křesťané, ani muslimové obvykle popírat nesnaží. Mají ale sklony je nebrat v úvahu: buď tak, že obecně zdůrazňují jen pozitivní, ale ne už negativní vlivy svého náboženství, anebo prohlašují, že kdykoli se nějaký věřící takového zvěrstva dopustil, stalo se to za souběhu polehčujících okolností, které tyto skutky činí „pochopitelnými“, ne-li dokonce „omluvitelnými“.

Když například začnete mluvit o křížových výpravách nebo inkvizici, většina křesťanů odpoví v tomto duchu: „To už je dávno“, „To byla jiná doba“, „Tehdy lidé nevěděli, jak jinak to mají řešit“, „Ti, kdo takové zločiny proti lidskosti spáchali, museli být šílenci“, „Víš, to vlastně nebyli žádní skuteční křesťané“ a „Jestli chceš vědět, co je to skutečné křesťanství, zapomeň na křížové výpravy a inkvizici a vezmi si za příklad třeba Matku Terezu a její Misionářky lásky“. A když se pustíte do témat, jako jsou mudžáhedíni nebo Tálibán, většina muslimů na to odpoví: „To je ale jiná země“, „Tady máme úplně jinou kulturu“, „Tehdy lidé nevěděli, jak jinak to mají řešit“, „Ti, kdo takové zločiny proti lidskosti spáchali, museli být šílenci“, „Víš, to vlastně nebyli žádní skuteční

muslimové“ a „Jestli chceš vědět, co je to skutečný islám, zapomeň na mudžáhedíny a Tálibán a vezmi si za příklad třeba lidi jako Abdul Ghaffár Chán a jeho hnutí *Chudájí chidmatgár*“.

Žádná z těchto odpovědí ovšem vlastně nijak nepopírá skutečnost, že k takovým krutostem páchaným ve jménu křesťanství nebo islámu skutečně docházelo. Pokoušejí se pouze jejich význam snížit poukazem na pravou povahu daného náboženství.

To nás staví před otázky života a smrti, které tvoří skutečné jádro věci a my na ně zoufale potřebujeme znát odpověď. Jsou tyto zločiny páchané ve jménu křesťanství nebo islámu skutečnými indikátory pravé povahy těchto náboženství, anebo ne?

Pokud na tuto otázku odpovíme tak, že nejsou skutečnými ukazateli, ale jen zneužitím daného náboženství, pak se pokračující expanze křesťanství nebo islámu nemusíme děsit. Pokud ale na tuto otázku odpovíme tak, jak se domnívám, tedy že tyto krutosti jsou vlastními projevy – a nevyhnutelnými důsledky – způsobu, jakým jsme své náboženství vytvořili, pak máme pro nadcházející tisíciletí ze strany křesťanství nebo islámu všechny důvody k obavám.

Abychom se dobrali odpovědi, bude potřeba vzít v potaz celou šíři osobních, politických a duchovních faktorů a poté zvažít, jak velký význam křesťanství nebo islám coby náboženství mají při hledání „skutečných“ důvodů těchto ne až tak „svatých válek“ křesťanů a muslimů.

Osobní faktory: zlo, strach, chamtivost, moc a autoritářské sklony

Všechny „osobní výklady“ zločinů spáchaných ve jménu náboženství prohlašují, že „skutečný“ výklad souvisí mnohem více s povahou pachatelů než s povahou jejich náboženství.

Takzvané „svaté války“, co vlastně svaté tak úplně nebyly

Philip Zimbardo říká, že zlo je, když člověk „ví, co je lepší, ale dělá to horší“. Podstatou zla je podle něj „úmyslné chování, kdy člověk ubližuje nevinným, zneužívá je, ponižuje, odlidšťuje nebo ničí – anebo s využitím vlastní autority k takovému chování pobízí ostatní“.²⁷⁶

Psychiatr Scott Peck prohlašuje, že existují skutečně zlí lidé. Ti, kdo jsou skutečně zlí, říká, „odmítají čelit vlastnímu hříchu, svalují vinu na druhé a z ostatních činí obětní beránky do té míry, že využijí cokoli, co je v jejich moci a co mají k dispozici, aby zničili objekt své viny.“²⁷⁷

Do mysli se okamžitě vkrádá třeba Tamerlán žijící ve 14. století a Hitler ve 20. století. Když Tamerlán zajal „modlářské“ hinduisty, bez milosti je vydal meči. „Před bitvou o Dillí popravil více než sto tisíc hindských zajatců“ a „systematickým masovým vražděním připravil města o veškerou hindskou mužskou populaci.“²⁷⁸

Když Hitler dostal příležitost zbavit se „špinavých Židů“, nechal všechny židovské muže, ženy i děti označit žlutými hvězdami, a poté byli vytaženi z domova, zbiti a zastřeleni, anebo se s nimi naložilo jako se zvířaty: sehnali je na jedno místo, natlačili do přeplněných dobytčích vagonů a odvezli do koncentračního tábora, kde jich nakonec šest milionů zahynulo při „nejhorším zverstvů, jaké náš svět kdy zažil“.

* * *

Jak Tamerlán, tak Hitler jsou typické příklady archetypálního patologického zla, které hledá obětní beránky. Ani jeden z nich by ovšem nedokázal své plány provést bez „ochotných katů“, kteří se podřídili jejich autoritě, svými činy jim napomáhali, se

276 Zimbardo, *The Lucifer Effect*, 5.

277 Peck, *The People of the Lie*, 69.

278 Elliot, *The History of India*, 389.

svými organizacemi využívali jejich zdroje a podřídili se jejich pokynům, sloužili jim a napomáhali.

O nikom z těch, kdo při těchto zločinech napomáhali, bychom ovšem neuvažovali jako o skutečném „zlu“ v klasickém, patologickém smyslu, o kterém tu mluvíme.

Co vede obyčejné lidi, jako jste vy nebo já, kteří přitom podobným zločinům napomáhají, aby takové zlo páchali? Podle Hanny Arendtové je odpověď na tuto otázku vlastně zcela banální. Tato ochota podpořit zlo vychází ze smyslu pro povinnost, ze zvykové poslušnosti, z touhy po uznání, z naděje na odměnu, ze strachu před trestem, a někdy snad i z pouhé lenosti – když se člověk rozhodne pro cestu nejmenšího odporu.²⁷⁹

* * *

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou ze strachu.

Lidem je vlastní „základní potřeba někam patřit, sdružovat se a být přijímán druhými, kteří jsou stěžejní pro rodinné vazby a budování společenství“. A „tato základní touha být ‚uvnitř‘, a nikoliv ‚vně‘, je mocná síla, která mění lidské chování a posunuje člověka za hranici oddělující od sebe dobro a zlo s jediným cílem: aby měl pocit, že patří do společenství a nestojí mimo ně.“²⁸⁰ „Hrůza z toho, že zůstane stát stranou“, strach z odmítnutí, když touží po přijetí, může člověka vést k tomu, že popře svou osobní autonomii. Pomyslná hrozba vyvržením do skupiny těch, kdo stojí mimo, může někoho vést k tomu, že udělá prakticky cokoli, aby se tomuto hrozícímu odmítnutí vyhnul... Působí, že lidé jsou ochotni vytrpět i bolestivé iniciační rituály“ nebo páchat strašlivé zločiny.²⁸¹ Spisovatel C. S. Lewis, který tak

279 Sharp, *Power and Struggle*, 11–12, 18–24.

280 Lewis, „The Inner Ring Memorial Lecture“.

281 Tamtéž.

popsal lidskou touhu být součástí exkluzivního vnitřního kruhu, v eseji *The Inner Ring* („Vnitřní kruh“) říká: „Ze všech vášní totiž právě touha po vnitřním kruhu dokáže nejsilněji přimět člověka, který přitom není tak docela zkažený, aby prováděl naprosto strašlivé věci.“²⁸²

Namítnete možná, že Augustin nechal Pelagia exkomunikovat, protože se bál nejen jeho samotného, ale také toho, co vyplývá z Pelagiova učení. Augustin ho tedy vyhnal z vnitřního kruhu.

Sajjid Kutb měl velkou vášeň pro vnitřní kruh islámu. Ve své knize *Ma'álim fi ʿ-ṭ-ṭarík* neboli „Milníky“ tvrdí, že aby muslimové získali svobodu, musí se nejprve revoluční předvoj zasadit o zničení toho, co nazývá *džáhilíja* („stav nevědomosti“), a jeho nástrojů, což je proces, který skončí až ve chvíli, kdy se ze společnosti odstraní všechno nemuslimské.²⁸³ Strach z toho, že je člověk označen za „nelojálního“ člena tohoto vnitřního kruhu islámu, využívají teroristické skupiny, aby si pojistili „oddanost“ nových členů velitelům a absolutní nasazení splnit všechny obdržené příkazy.²⁸⁴

* * *

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou z chamtivosti.

Umajjovci dali vzniknout pojmu *dhimma*, aby zvýšili výběr daní od *dhimmí* (nemuslimští poddaní) a z nich pak mělo přímý finanční zisk arabské muslimské společenství. Mnozí muslimští vládcí dávali před obrácením na islám přednost tomu, aby se jejich nemuslimští poddaní přidrželi své víry a raději odváděli

282 Tamtéž.

283 Qutb, *Milestones*, 130, 134.

284 Tamtéž, 63–69. *Religious Rehabilitation Group*, „Our Message“. Online: http://www.rrg.sg/index.php?option=com_content&view=article&id=15%3Aour-message&catid=2%3Aour-message&Itemid=6&limitstart=6.

daně. „Guvernéři si u chalífy stěžovali, když zavedl zákony, které obrácení na víru usnadnily, a tak provincie připravily o příjem [od lidu *dhimmi*].“²⁸⁵

Inkvizitoři bohatli velice rychle. „Přijímali úplatky od boháčů, kteří se vyhnuli obvinění.“ A také „zabavovali majetek obviněných“. O své nečestně nabyté zisky se přitom jen zřídkakdy dělili s biskupskými dvory a „všechno si uchvacovali pro sebe, neposílali z nich ani představeným inkvizice v Římě.“²⁸⁶

* * *

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou, aby získali moc.

Dobytel Salmán bin Rabí'a al-Báhilí pod velením al-Walí-da ibn 'Ukby se „vydal do země arménské, zabíjel, bral do zajetí a drancoval. A když si obtěžkal ruce [kořistí], odešel a vrátil se k al-Walídovi.“²⁸⁷

„Sultán Mehmed nařídil, že [město] má být vyplněno. Ze všech stran se hrnuli [*ǧázzí*]... Vstupovali do města, vydávali nevěřící meči [tzn. zabíjeli je]... pobíjeli ubožáky... [a] ty, kdo přežili, vsadili do okovů, na krk jim upevnili kovové kruhy.“²⁸⁸

Dobytel Francisco Pizarro zajal císaře Atahualpu a držet ho jako rukojmí, aby ovládl inckou říši. Místo požadovaného obrovského výkupného, včetně „jedné místnosti plné zlata a dvou místností plných stříbra“, však Atahualpu zabil, a tak dobyvatelé podobně jako v případě Aztéků úplně rozdrtili veškerou inckou opozici.²⁸⁹ Hernán Cortés se zase arogantně vychloubal, že je „nejmocnějším mužem Nového světa“ a že mu patří „více než

285 Astren, *Karaite Judaism and Historical Understanding*, 33.

286 Ellerbe, *The Dark Side of Christian History*, 4.

287 Yar-Shater, „The Crisis of the Early Caliphate“, 9.

288 Tamtéž, 80.

289 Andrews, *Christi-Anarchy*, 34.

dvacet tisíc otroků“, jejichž jediným životním úkolem je poslouchat ho na slovo.²⁹⁰

* * *

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou kvůli autoritářským povahám.

Dá se říct, že „pokud máme příčinu války v genech, pak se projevuje jako ‚autoritářská povaha‘. Tento osobnostní typ prozrazují tvrdé názory, černobílé vidění světa, silně zakořeněná potřeba dostávat pokyny a stejně silné nutkání ‚níže postaveným smrtelníkům‘ pokyny udílet.“²⁹¹

„Autoritářskou osobu“ jako první definoval německý filozof Theodor Adorno. Říká: „Člověk s autoritářskou povahou nachází útěchu ve ztotožnění se s podřízeným chováním vůči autoritě a zároveň nasměrovává vlastní agresi proti jiným skupinám, často rasovým (nebo náboženským) menšinám.“²⁹²

Britský psychiatr Jack Dominion zmiňuje, že „autoritativní povahy“ si bývají „jistější tehdy, když mají pevně dané místo v hierarchii, jednájí submisivně a s respektem k lidem stojícím nad nimi a zároveň pohrdavě a diktátorsky k těm stojícím pod nimi, potlačují vlastní instinkty, obecně straní disciplíně a jsou zastánci represí vůči ‚hříšníkům‘, zejména pokud je považují za jistým způsobem ‚méněcenné‘.“²⁹³

Klasickým příkladem křesťanské autoritativní osobnosti byl Oliver Cromwell. Tento známý anglický puritánský představitel srovnal se zemí starobylé irské město Drogheda, vyvraždil jeho „papeženské“ obyvatelstvo a jásal nad „spravedlivým

290 Tamtéž.

291 „Authoritarian Personality – Extremism“. *A Road to Peace*. Online: <http://www.roadtopeace.org/research.php?itemid=366>.

292 Tamtéž.

293 Dominion, *Authority*, 11.

Božím soudem“, který mohl nad těmito „barbarskými ubožáky“ vykonat.²⁹⁴

Klasickým příkladem muslimské autoritativní osobnosti byl ajatolláh Chomejní. Tento nechvalně proslulý íránský „islamistický“ diktátor vyhlásil „svatou válku“ Iráku s tím, že míru lze dosáhnout jedině tehdy, pokud „bagdádský režim padne a nahradí ho islámská republika“.²⁹⁵ Jeho „výzva k [násilnému] džihádu vytvořila myšlenku dětské i dospělé oběti ‚svatého vojáka‘.“²⁹⁶ Při těchto lidských sebevražedných vlnách padly desítky tisíc dobrovolníků a celkem bylo v Chomejního „svaté válce“ zabito několik set tisíc Íránců.²⁹⁷

Podle psychologa Dominionona „není třeba velké představitosti, abychom chápali, proč se takové autoritářské osobnosti“, jako zmíněný Oliver Cromwell nebo ajatolláh Chomejní, uchylují k náboženskému jazyku, symbolům a rituálům, „aby jimi podložili téměř vše, co by původce této víry jako správný postoj zavrhl“.²⁹⁸

Politické faktory: zlo, davové šílenství, charisma, postih a autoritářská společnost

Všechny politické výklady zločinů spáchaných ve jménu náboženství tvrdí, že skutečné důvody spíš než s náboženstvím souvisí s politickým přesvědčením.

* * *

294 Kreider – Yoder, „Christians and War“, 24.

295 Wright, *The Last Great Revolution*, 126.

296 Küntzel, „Ahmadinejad's Demons“.

297 Rawshandil – Chadha, *Jihad and International Security*, 10.

298 Tamtéž, 12.

Mám za to, že lidé mohou být zlí nejen osobně, ale také politicky. Dokonce tvrdím, že takové „zlo je projevem politické moci, která nad druhými uplatňuje vlastní vůli otevřeným nebo skrytým nátlakem, a přitom nebere v potaz lásku a spravedlnost“.²⁹⁹

Takovým příkladem ztělesnění osobního a politického zla jsou události, ke kterým došlo poté, když se shluk několika italský městeček pokusil v roce 1375 svrhnout jeho tyranie katolické církve. Papežský legát Robert ze Ženevy proto najal armádu žoldáků a vydal se na odvetnou výpravu vůči městu Cesena.

Příisahou na svůj kardinálský klobouk se Robert slavnostně zaručil udělit milost a přesvědčil Cesenské, aby složili zbraně, a jejich důvěru získal tím, že jich padesát vzal jako rukojmí a okamžitě je propustil. Pak povolal žoldáky... a nařídil všeobecný masakr k „vykonání spravedlnosti“. Po tři dny a noci, od 3. února 1377, vojáci v uzavřených městských branách zabíjeli. „Všechna náměstí se plnila mrtvolami.“ Při pokusu o útěk se stovky lidí utopily v příkopech a zastavily je nemilosrdné meče. Ženy vydali ke znásilnění, za děti žádali výkupné. Po vraždění následovalo rabování „a to, co se nedalo odnést, žoldáci spálili, znehodnotili nebo vylili na zem“. Celkový počet obětí se pohybuje mezi dvěma a půl až pěti tisíci.³⁰⁰

Dalším příkladem ztělesnění osobního a politického zla je „svatá válka“, kterou vedl Umar al-Bašír.³⁰¹ Ten dal vzniknout arabským milicím známým jako *Džandžavíd* neboli „děblové na koních“ a ty zaútočily na stovky vesnic po celém Dárfúru. Ve stále probíhající genocidě milicionáři *Džandžavídu* africké farmáře v Dárfúru systematicky vyhánějí z domovů a vraždí.

299 Andrews, *Building a Better World*, 115.

300 Tuchman, *A Distant Mirror*, 322.

301 Frey, *Genocide and International Justice*, 365.

Genocida v Dárfúru si zatím vyžádala 400 tisíc životů a způsobila odchod více než dvou a půl milionu lidí. Mezinárodní trestní soud obvinil prezidenta Umara al-Bašíra z režírování masových vražd, znásilňování a drancování zaměřených proti civilistům.³⁰²

* * *

Všechny tyto zločiny by se nemohly odehrát bez „ochotných katů“, kteří se podřídili autoritám, svými činy jim napomáhali, se svými organizacemi využívali jejich zdroje a podřídili se špatným politickým pokynům, sloužili jim a napomáhali.

Co vede lidi zapojené do těchto zločinů k tomu, aby páchali takové zlo? Jsou to vnitřní činitelé, jako například „dispozice ke zlu“, anebo činitelé vnější, jako třeba „zlá situace“?

Někteří se domnívají, že rozdíl vzniká na základě vnitřních činitelů. Někteří lidé jsou dobří, a jiní zase špatní. Ti špatní zasévají špatné semeno, které dřív nebo později nevyhnutelně přinese špatné plody. Podle tohoto pohledu je zlo „nezbytné“. Je to neodmyslitelná součást povahy špatných lidí. Jiní ovšem namítají, že rozdíl působí vnější činitelé. Všichni dokážeme konat dobro i zlo a spíš než naše vnitřní dispozice záleží výsledek na situaci, ve které se ocitneme.³⁰³

* * *

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou kvůli davovému šílenství.

Elias Canetti ve své knize *Masa a moc* analyzuje, jak se obyčejní lidé stávají součástí davu a působením davového šílenství pak na jedné straně roste jejich pocit moci a zároveň se snižuje pocit odpovědnosti. Za takových okolností mohou lidé spáchat

302 Tamtéž.

303 Zimbardo, *The Lucifer Effect*, 7.

mimořádné zločiny proti lidskosti – sám jsem toho byl svědkem roku 1984 při masakru v Dillí.³⁰⁴

Ve středověké Anglii, kde neexistovalo žádné úřední pronásledování čarodějnic, dav i tak usmrtil mnoho žen. Obvyklá praxe byla „pustit čarodějnici po vodě“, kdy lůza svázala ženu obviněnou z čarodějnictví na rukou a nohou a vhodila ji do vody, aby se ukázalo, jestli dokáže plavat. Pokud voda, látka používaná při křtu, ženu odmítla a ona vyplavala na hladinu, prohlásili ji za vinnou a zabili. Pokud ji posvátná voda přijala a ona se potopila na dno, dav ji posmrtně prohlásil za nevinou. Zhysterizovaná lůza tak jako tak dostala požadovanou mrtvolu.³⁰⁵

Ve filmu *The Stoning of Soraya M.* („Kamenování Sorayi M.“) – „šokujícím, na skutečném příběhu založeném dramatu ukazujícím moc davu v Íránu“ – vypravuje hlavní postava Zahra „hrůzný příběh... kamenování [své neteře] Sorayi... příběh, ve kterém vystupuje jedno město snadno svedené na cestu podvodu, nátlaku a davového šílenství“.³⁰⁶ Na dalším videu, které odvysílala také BBC a ukazuje se na něm skutečné kamenování Afghánky jménem Siddka, je 19letá dívka obviněna z toho, že „utekla [se svým milencem] poté, co byla proti své vůli za devět tisíc dolarů prodána k dohodnutému sňatku“. Déšť kamenů ji bez milosti drtí za nadšeného jásotu zhysterizovaného davu, který horečnatě vykřikuje „*Alláhu akbar*“.³⁰⁷

* * *

304 Canetti, *Crowds and Power*.

305 Thomas, *Religion and the Decline of Magic*, 551.

306 „The Stoning of Soraya M.“ Online: http://www.mpowerpictures.com/films/the_stoning_of_soraya_m/.

307 „Stoned to Death with Her Lover“. *Daily Mail Australia*, 28. 1. 2011. Online: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1350945/Horrific-video-emerges-Taliban-fighters-stoning-couple-death-adultery.html#ixzz2zymVvBao>.

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou, protože jim poplete hlavu charisma energického vůdce, který trvá na tom, aby se k němu přidali.

Max Weber ve své „Teorii společenských a hospodářských organizací“ tvrdí, že charismatičtí vůdci kolem sebe mají jakousi magickou auru a toto charisma, silný osobní magnetismus, ostatní natolik přitahuje, že oddaným následovníkům mohou takoví vůdcové připadat neodolatelní.³⁰⁸

Charismatickým vůdcem byl i Efraín Ríos Montt. Zeptejte se jeho pastora! „Je to král, nový král David, který porazí nepřítel a dovede vyvolené k vítězství!“ Když tedy prohlásil, že je potřeba „pobít Indiány“ (a tak „pobít démony“, protože „Indiáni jsou démony posedlí“), nezbývá než pobít Indiány.³⁰⁹

Mimořádně charismatickým vůdcem byl taky Usáma bin Ládín. Prezentoval se jako upřímný, zbožný a odvážný *džihádí*, který dává své bohatství do služeb islámu, a svým magnetismem zjevně dokázal okouzlovat ty, kdo se s ním setkali. Uměl od lidí získat podporu i ve chvíli, kdy byla vypsána odměna 25 milionů dolarů pro každého, kdo ho zradí. Dokázal také u svých přívrženců vzbudit vysokou míru věrnosti a oddanosti, až do té míry, že byli ochotní při zabíjení nepřátel sami zemřít.³¹⁰

* * *

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou, protože je k nim donutí postihy zavedené pro případ, že by se nepřidali.

Gene Sharp ve své knize *Power and Struggle* („Moc a boj“) analyzuje, jak vládci nutí své poddané, nad nimiž mají moc, jednat ve shodě se svými příkazy dokonce i tehdy, když jsou

308 Weber, *The Theory of Social and Economic Organizations*.

309 Diamond, *Spiritual Warfare*, 166.

310 Silinsky, „Jihad's Charism“.

v rozporu s tím, co se v lidské společnosti považuje za přijatelné. Ostatně „sankce“, říká, „jsou silou prosazovaná poslušnost“.³¹¹

Náboženští představitelé po staletí a velice účinně prosazují jako postih exkomunikaci. Nejvyšší mírou sankcí, jak vymáhat bezpodmínečnou poslušnost náboženským autoritám, však vždycky byla poprava.

Inkvizitor Francisco Pena hlásal: „Nesmíme zapomínat, že hlavním cílem soudu a popravy není spasit duši obviněného, ale... vyvolat strach v ostatních!“³¹² Mughalský císař Aurangzéb „vyplenil zemi [v severní a střední Indii], ničil chrámy, bral do zajetí ženy i děti z řad nevěřících“³¹³ a také nařídil hinduistům na Severozápadní hranici, aby se obrátili, jinak měli být popraveni. Jeden afghánský přítel mi popisoval, jak upadl do zajetí Tálibánu a jeho velitel mu pak pod pohrůžkou smrti nařídil, aby se zúčastnil nemilosrdného a ničím nevyprovokovaného útoku na vlastní vesnici.³¹⁴

* * *

Někteří lidé se do páchání těchto zločinů zapletou, protože je k tomu navede autoritářská společnost, která určuje způsob, jak mají lidé žít.

Juan Linz popsal autoritářskou společnost jako politický systém, který charakterizuje legitimita opírající se o přesvědčení a emoci, zejména o identifikaci režimu jako „nutného zla“ v boji s „nepřítelem“. Patří k ní také omezení principu brzd a protivah režimu, zákaz protirežimních aktivit a represe oponentů.³¹⁵

311 Sharp, *Power and Struggle*, 12.

312 Kamen, *Inquisition and Society in Spain*, 161.

313 Khan, „Muntakhabu-l Lubab“, 300.

314 Sookhdeo, *Global Jihad*, 243.

315 Casper, *Fragile Democracies*, 40–50.

Tradiční autoritářská společnost je taková společnost, „v níž vládoucí autorita“, obvykle jediný člověk, udržuje moc „kombinací apelů na tradiční legitimitu, klientelistických vazeb a represí, které provádí aparát provázaný s vládoucí autoritou osobní loajalitou. K moderním autoritářským společnostem patří také koalice armády nebo i byrokratického aparátu, které s vládoucí autoritou spolupracují při systematickém prosazování režimu a represí jeho oponentů.“³¹⁶

Tam, kde autoritářské společnosti zaštiťují svou autoritu náboženským rámcem, má systém jejich nadvlády na náš život obrovský dopad.³¹⁷ Tvrdí, že mají „Bohem dané právo“ ovládat, protože jako „řádně ustanovené authority“ jsou podle svých slov „Bohem pomazány a ustanoveny za strážce našeho života“.³¹⁸ Vedou nás k tomu, abychom se podřídili jejich „Bohem dané“ autoritě, a tak se „skrže ně učili od Boha“, jak se píše v jedné lekci, kterou v naší čtvrti kdysi rozdávali při kurzu náboženství na místní škole.³¹⁹

V roce 1961, tři měsíce po zahájení procesu se strůjcem holocaustu Adolfem Eichmannem, předložil Stanley Milgram ve své (ne)chvalně proslulé psychologické studii vlastní návrh odpovědi na otázku: „Měli skutečně Eichmann a jeho komplicové společný úmysl shodný s cíli holocaustu?“ Anebo byl Eichmann jednoduše vycvičen k plnění rozkazů?

Milgram měřil ochotu účastníků poslouchat osoby s autoritou, které jim dávaly pokyny ke skutkům odporujícím jejich osobnímu svědomí. Milgramův test prokázal, že miliony kompliců mohly docela snadno jen poslouchat rozkazy, i když tak

316 Gasiorowski, „The Political Regimes Project“, 110–111.

317 McAlpine, *Facing the Powers*, 15.

318 Tamtéž, 12.

319 Lesson Outline, Brisbane State High School. Nedatováno.

porušovaly své nejvnitřnější morální přesvědčení. Tyto experimenty se poté mnohokrát opakovaly a na různých místech světa dosáhly různého procentního výsledku, přesto ale napříč nejrůznějšími společnostmi vykazují pozoruhodně konzistentní výsledky.³²⁰

Dobrovolník dostal přidělenou roli učitele a komplic (herec) roli žáka. Účastníci si losovali lístky papíru, které měly jejich úlohy „určit“. Aniž by to však dobrovolník tušil, na obou bylo napsáno „učitel“ a herec tvrdil, že na jeho papíře stojí „žák“, aby se zajistilo, že dobrovolník bude vždy zastávat roli učitele. Poté se „učitel“ a „žák“ rozešli do různých místností, odkud spolu mohli komunikovat, ale nemohli jeden na druhého vidět. Při jedné verzi experimentu se herec před dobrovolným účastníkem zmínil, že trpí srdeční vadou.

„Učitel“ posléze dostal elektrický šok z generátoru jako ukázkou toho, jaké impulsy má údajně během experimentu dostávat „žák“. Pak obdržel seznam slovních dvojic, které měl „žáka“ naučit. Nejprve mu seznam dvojic přečetl. Nato měl číst vždy první slovo z každé dvojice a čtyři možné odpovědi. Žák měl stisknout tlačítko na znamení správné odpovědi. Pokud byla odpověď nesprávná, měl mu učitel dát elektrický šok o napětí stoupajícím při každé další chybné odpovědi o 15 voltů. Pokud bylo slovo správně, měl učitel pokračovat další slovní dvojicí.

320 Milgram svůj výzkum poprvé popsal roku 1963 v článku zveřejněném v *Journal of Abnormal and Social Psychology* a závěry později rozebral do větší hloubky ve své knize z roku 1974, pojmenované *Obedience to Authority: An Experimental View* („Poslušnost autoritě: Experimentální pohled“).

Dobrovolníci věřili, že za každou špatnou odpověď dostává žák opravdový elektrický šok. Ve skutečnosti se ovšem nic takového nedělo. Poté, co se herec oddělil od dobrovolníka, zapnul přehrávač propojený s generátorem elektrických šoků a ten přehrával předem nahrané zvuky odpovídající jednotlivým úrovním elektrických impulsů. Po několikerém zvýšení napětí začal herec tlouct na stěnu, která ho od dobrovolníka oddělovala. Když takto několikrát zatloukl na stěnu a stěžoval si na srdeční slabost, přestal na položené otázky odpovídat.

V tomto okamžiku chtěli mnozí účastníci experiment zastavit a žáka zkontrolovat. Někteří dobrovolníci se zastavili v úrovni 135 V a začali se vyptávat na smysl experimentu. Když se jim ale dostalo ujištění, že za výsledek nebudou nést odpovědnost, většina z nich pokračovala. Někteří se ve chvíli, kdy od žáka slyšeli bolestné výkřiky, začali nervózně smát nebo projevovali jiné známky nadměrného stresu.

Kdykoli se dobrovolník pokusil experiment zastavit, dostalo se mu ze strany experimentátora představujícího autoritu verbálních pobídek, a to v tomto sledu:

- Prosím, *pokračujte*.
- Experiment vyžaduje, abyste *pokračoval*.
- Je absolutně nezbytné, abyste *pokračoval*.
- Nemáte na výběr a *musíte* pokračovat.

Pokud dobrovolník i po čtyřech pokynech trval na ukončení, experiment byl zastaven. V opačném případě skončil až ve chvíli, kdy žák třikrát po sobě obdržel „smrtnou“ dávku 450 V.

Před provedením experimentu se Milgram obrátil na čtrnáct profesorů psychologie z Yaleovy univerzity s prosbou, aby předpověděli chování stovky hypotetických učitelů. Všichni respondenti byli přesvědčeni, že jen nepatrná část dobrovolníků

(odhad se pohyboval od nuly do tří ze sta a průměr činil 1,2) bude připravena dojít až k nejvyšší hodnotě napětí. Milgram také provedl neformální výzkum mezi svými kolegy a zjistil, že i podle nich bude jen mizivé procento dobrovolníků ochotno pokračovat za hranici velmi silného šoku.

Při první sérii Milgramova pokusu došlo k nejvyšší úrovni, tedy napětí ve výši 450 V, celých 65 % účastníků (26 ze 40), ačkoli mnozí z nich přitom projevovali veliký neklid. Každý z účastníků pokus alespoň jednou zastavil a ptal se na jeho smysl, někteří také navrhovali, že vrátí peníze, které za účast v experimentu přijali.

Milgram výsledky shrnul roku 1974 ve svém článku „Rizika poslušnosti“, kde napsal:

Připravil jsem na Yaleově univerzitě jednoduchý pokus, abych vyzkoušel, kolik bolesti může běžný občan způsobit druhému člověku prostě proto, že mu to nařídí experimentující vědci. Proti silným mravním imperativům jedince, zakazujícím ublížit druhému, se postavila strohá autorita, a když jim v uších zněl křik oběti, autorita ve většině případů zvítězila.

Hlavním zjištěním této studie je krajní ochota dospělých lidí překročit při plnění příkazu uděleného autoritou téměř všechny hranice. Obyčejní lidé, kteří jednoduše konají svou práci a nechovají v sobě žádnou zvláštní zášť, se mohou stát činiteli strašlivého a zkázonosného procesu. A co víc, i když jsou jim ničivé důsledky jejich konání naprosto zjevné a chce se po nich, aby jednali v rozporu se základními mravními měřítky, jen málokdo má dostatek síly se autoritě vzepřít.³²¹

321 Milgram, „The Perils of Obedience“.

Doktor Thomas Blass z Marylandské univerzity provedl metaanalýzu výsledků z opakovaného provedení experimentu. Zjistil přitom, že procento účastníků ochotných způsobit smrtelné elektrické šoky zůstává pozoruhodně stálé: v rozmezí 61 až 66 % bez ohledu na dobu a místo konání pokusu. Žádný z účastníků, kteří odmítli pokračovat až k nejsilnějším elektrickým šokům, přitom nevyšel z místnosti zkontrolovat zdravotní stav oběti, aniž by si předtím vyžádal svolení odejít, a ani jeden netrval na ukončení experimentu poté, co on sám odejde.

Zde je deset způsobů, jimiž Stanley Milgram dokázal přesvědčit dobré lidi ke konání zla:

1. Vyjednat smluvní závazek.
2. Přiřadit úlohy s předepsaným scénářem.
3. Nastavit pravidla vyžadující poslušnost.
4. Ty, kdo ubližují, označovat jako ty, kdo „pomáhají“.
5. Přijmout odpovědnost za jejich jednání.
6. Postupovat ke konečnému zlu krůček po krůčku.
7. Pak je pobídnout ještě „o kousek dál“.
8. Nepozorovaně přejít od spravedlnosti k nespravedlnosti.
9. Za odpor vyžadovat příliš vysokou cenu.
10. K ospravedlnění zla jako dobra použít „velkou lež“³²²

V roce 1974 využil J. Carlson svou třídu na Havajské univerzitě, aby testoval ochotu 570 studentů psychologie uchýlit se ke „konečnému řešení“ – vyhlazení lidí, které považují za mentálně a emočně nezpůsobivé. Tvrdil jim, že svět trápí populační exploze a dřív nebo později budou politici nuceni rozhodnout, komu svěřit nedostatkové zdroje, a tak mu umožnit přežít, a komu je odepřít. Oni jako inteligentní, vzdělaní a vědecky

322 Zimbardo, *The Lucifer Effect*, 274.

myslíci studenti s etickým základem byli požádáni, aby pomohli sestavit kritéria k takovému rozhodování.

Z uvedených 570 studentů jich 90 % souhlasilo, že někteří lidé jsou k přežití způsobilější než ostatní. 89 % navrhovalo, že k popravě nezpůsobilých lze použít bezbolestnou drogu. Podle 79 % je vhodné, aby jeden člověk rozhodl a druhý vykonal popravu, 64 % požadovalo, aby kat zůstal anonymní, 29 % podporovalo „konečné řešení“ i tehdy, kdyby se mělo týkat jejich vlastní rodiny.³²³

Jednu z nejpůsobivějších ilustrací, jak se obyčejní lidé mohou zaplést do tak strašného zla, jako je „konečné řešení“, představuje 101. záložní policejní prapor. V březnu roku 1942 bylo 80 % obětí holocaustu stále naživu, v únoru 1943 jich už 80 % bylo mrtvých. Napomohlo tomu právě komando smrti ze 101. záložního policejního praporu.³²⁴

Byla to záložní jednotka z Hamburku, složená ze starších mužů nižší střední a pracující třídy, bez předchozí vojenské zkušenosti a příliš starých na to, aby mohli být odvedeni do armády. Za úkol dostali totální vyhlazení všech Židů ve vesnicích polského venkova. Zpočátku jich polovina odmítla a zajaté Židy zabíjeli policejní rezervisté. Po čase je ale velitelé přesvědčili, aby taky „přispěli svou troškou“, a nakonec se do zabíjení Židů osobně zapojilo 90 % jednotky. Za pouhé čtyři měsíce pozabíjeli z bezprostřední blízkosti 38 tisíc Židů.³²⁵

Daniel Goldberg tvrdí, že „Hitlerovy ochotné katy“ vedl antisemitismus. Philip Zimbardo ale namítá, že mnohem větší roli než antisemitismus hrálo autoritářství.³²⁶

323 Tamtéž, 275.

324 Tamtéž, 285.

325 Tamtéž, 286.

326 Tamtéž, 287.